

PROBLEME ALE DEFINIRII RAPORTULUI SINTACTIC ÎN LINGVISTICA ROMÂNEASCĂ

Vrânceanu Felicia

cand. în științe filolog., asist.

Universitatea națională din Cernăuți

În articol este studiată una dintre problemele controversate ale lingvisticii românești: definirea conceptului de raport sintactic. O soluție ar fi utilizarea unor criterii de definire capabile să surprindă întreaga complexitate a fenomenului: importanța unităților sintactice care contractează un raport sintactic și gradul de interacțiune al acestora, planul comunicării căruia îi aparțin unitățile contractante, efectul contractării raportului la nivelul funcțiilor sintactice.

Cuvinte cheie: raport sintactic, unitate sintactică, funcție sintactică, subordonare, coordonare, inerentă, conjuncții subordonatoare, conjuncții coordonatoare.

În sens general, conceptul care reprezintă obiectul studiului nostru a fost definit ca "un raport, o proporție sau o legătură necesară care se stabilește între componentele unui întreg". În lingvistica românească, I. H. Rădulescu a evidențiat într-una din primele gramatici ale limbii române importanța legăturilor care se stabilesc între cuvinte: "Ca să vorbim și să scriem nu este destul a ști toate formele fiecărei ziceri, ci și relația" [Heliade Rădulescu 1982, 319]. H. Tiktin, referindu-se la coordonare și la subordonare, consideră că acestea sunt modalități de formare a frazei: "Fraza este compusă prin coordonare sau prin subordonare" [Tiktin 1945, 26]. Și gramaticile moderne ale limbii române evidențiază importanța raporturilor/relațiilor sintactice în studierea unei limbi. Astfel V. Guțu-Romalo consideră că orice enunț care reprezintă o comunicare este condiționat de realizarea unei relații. În aceste condiții se distinge o relație referențială (raportarea la faptul comunicat), exterioară enunțului, în măsura în care nu privește organizarea, structura enunțului. Există însă și un alt tip de relație, identificabil în enunțurile decompozabile, alcătuite din mai multe componente. Astfel de relații, stabilite între componente în cadrul enunțului, sunt numite relații interne. Acestea pot fi, la rândul lor, clasificate în relații de succesiune (vecinătate) și relații structurale/sintactice, acestea din urmă asigurând enunțului "caracterul unui tot organizat: ele plasează în moduri diferite componentele enunțului, unele față de altele" [Guțu-Romalo 1973, 35]. În alte lucrări, raportul sintactic este considerat "organizator al termenilor, creatorul valorii de termen al lexemelor" [Drașoveanu 1977, 29]. În dicționarele de termeni lingvistici termenul *raport* este definit astfel: "exprimă raporturile, legăturile care se stabilesc între unitățile lingvistice, indiferent că este vorba de unități nedotate cu semnificație (între foneme) sau de unități care au calitatea de semn lingvistic, între morfeme (moneme, sintagme, propoziții)" [Dicționarul general 411]. Așadar și această opinie se bazează pe ideea că realizarea unei comunicări presupune în mod necesar existența unor relații, subordonându-se în acest sens teoriei structuraliste conform căreia limba este o rețea de relații în care unitățile componente nu există prin ele însele, ci în virtutea relațiilor pe care le angajează în cadrul sistemului.

În alte lucrări se apreciază că "prin termenul relație sintactică înțelegem raportul sintagmatic în care sunt angajate două (sau mai multe) unități minimale componente ale structurii unui enunț." [Jordan Robu 1978, 546]. O altă definiție întâlnită în literatura de

specialitate este cea care consideră că "relațiile sintactice sunt interpretarea lingvistică a unor raporturi logice, prin care se reflectă în planul gândirii conexiuni extralingvistice, extrinseci (între *obiecte*)" și intrinseci (interioare *obiectelor*, de tipul: parte-întreg, conținut-formă, substanță-calități, statice sau dinamice etc.)" [Irimia 1997, 330]. C. Dimitriu, definind raporturile sintactice ca fiind "relațiile/legăturile – marcate lingvistic – ce apar la nivelul unităților sintactice" evidențiază necesitatea definirii conceptului sub două aspecte: forma și conținutul [Dimitriu 2002, 1122]. În majoritatea lucrărilor mai noi se accentuează ideea că raporturile/relațiile sintactice reprezintă conexiunile ce se stabilesc între unitățile sintactice [Merlan 2001, 7], un factor de coeziune la nivelul expresiei și de coerență la nivelul conținutului [Nagy 2002, 102].

Punctele de vedere existente în literatura de specialitate au în comun, în marea lor majoritate, ideea că raportul sintactic este, într-o măsură mai mare sau mai mică, o îmbinare sau punere în funcțiune a cuvintelor oferite de vocabular, studiul său oglindind mecanismul viu de funcționare a limbii. Fiind elementul de structurare a unui enunț, raportul sintactic este purtător de informație, întrucât aceleași cuvinte, încadrate de relații diferite, conduc la comunicări diferite. Problema care se ivese este cea a tipului de informație transmisă: transmite oare raportul sintactic numai informație strict gramaticală sau trebuie să avem în vedere și informația semantică? Considerăm mai convenabilă afirmația potrivit căreia raportul sintactic este relația lingvistică prin intermediul căreia se activează informația semantică (pasivă) a fiecărei unități lexicale utilizată în comunicare. Așadar, *raportul sintactic* înseamnă informație semantică (pasivă) activizată de o informație gramaticală. De aceea, considerăm mai convenabil ca în definirea conceptului de *raport sintactic* să renunțăm la termeni cu un sens mult prea general precum componentele enunțului sau unități minimale componente ale structurii unui enunț, în favoarea sintagmei mult mai precise de *unități sintactice*, care denumește cu mai multă precizie unitățile care contractează raporturi sintactice.

Având în vedere aceste argumente, considerăm că *raportul sintactic este un tip de relație lingvistică stabilită între unități sintactice*. Conținutul raporturilor sintactice vizează planurile în care se află unitățile sintactice care contractează raportul și importanța lor (a unităților sintactice) la nivelul căruia îi aparțin. Forma raporturilor sintactice reprezintă *mărcile* prin care se deosebesc între ele *conținuturile raportuale*. Pentru a defini și caracteriza un anumit tip de raport sintactic, se impune a avea în vedere atât *conținutul*, cât și *forma*. În ceea ce privește conținutul raportual, se impune o analiză a unităților sintactice identificabile în limba română, ceea ce interesează fiind informația semantică pe care acestea o transmit. În momentul actual, considerăm că în limba română pot fi identificate următoarele unități sintactice: *partea de propoziție*, *propoziția*, *fraza* și *textul*. În puține cazuri forma unui raport sintactic reprezintă un criteriu sigur de identificare și definire, existând situații în care aceeași marcă apare la mai multe tipuri de raporturi sintactice.

În lingvistica românească pot fi identificate diverse criterii de clasificare a mărcilor raportuale și, implicit, diverse clasificări ale acestora:

1. Apartenența la un anumit nivel lingvistic: mărci de natură fonetică (pauza, intonația, accentul în context obligatoriu); mărci de natură morfologică (flexiunea); mărci de natură sintactică (joncțiunea, juxtapunerea, acordul, topica).

2. Identificarea/neidentificarea unei informații semantice (interesează în mod deosebit la subcategorizarea unor jonctive): mărci vide semantic (prepoziții și conjuncții); mărci cu "anumite" informații semantice (verbe copulative, verbe semiauxiliare, pronume și adjective pronominale relative, interrogative și nehotărâte, adverbe relative, interrogative și nehotărâte).

3. Criteriul situării mărcilor în planul comunicării în care apar: mărci segmentale (jonctiunea, juxtapunerea etc.); mărci suprasegmentale (accentul, accentul în context obligatoriu).

Frecvent în limba română un raport sintactic este marcat în mod redundant, adică se identifică prezența a cel puțin două mărci ale informației gramaticale respective. Astfel, pauza și intonația se asociază de obicei cu juxtapunerea, iar flexiunea se asociază cu acordul. De exemplu:

- pauza și intonația asociată cu juxtapunerea în cadrul raportului de coordonare;

Țara pare-a fi a lunei mândră, veselă grădină. (M. Eminescu)

- pauza și intonația asociată cu juxtapunerea în cadrul raportului de subordonare;

De treci codrii de aramă, de departe vezi albind

Ș-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint. (M. Eminescu)

- pauza și intonația asociată cu juxtapunerea în cadrul raportului de incidență;

Ah! – zise unul – spuneți că-i omul o lumină

Pe lumea asta plină de-amaruri și de chin? (M. Eminescu)

- flexiunea asociată cu acordul în cadrul raportului de coordonare.

Ia întreab-o, bunăoară,

Ș-o să-ți spuie de panglice, de volane și de mode. (M. Eminescu)

Pentru a caracteriza raporturile sintactice existente în limba română vom utiliza următoarele trei criterii:

I. importanța unităților sintactice care contractează un anumit raport sintactic; gradul de interacțiune a unităților contractante;

Conform acestui criteriu, unitățile sintactice pot fi grupate în două categorii:

1) unități sintactice de rangul I (formează nucleul comunicațional);

2) unități sintactice de rangul al II-lea (se subordonează unei unități de rangul I sau unei alte unități de rangul al II-lea).

În funcție de natura unităților care le contractează, raporturile sintactice pot fi, de asemenea, clasificate astfel:

- raporturi stabilite între unități de același rang (fie de rangul I, fie de rangul al II-lea): *inerența* (între unități de rangul I), *coordonarea* (între unități fie de rangul I, fie de rangul al II-lea), *subordonarea* (între unități de rangul al II-lea, dar cu obligativitatea identificării unor regenți diferiți de grad superior);

- raporturi stabilite între unități de rangul I și unități de rangul al II-lea: *subordonarea*.

În această clasificare nu se încadrează însă o serie de raporturi sintactice care sunt identificabile în limba română. Având în vedere această realitate a limbii vom identifica următoarele tipuri de raporturi sintactice:

- raporturi sintactice principale (propriu-zise): generează funcții sintactice sau ordonează funcții sintactice generate de alte raporturi: *coordonarea*, *subordonarea*, *inerența*;

- secundare: nu generează și nici nu ordonează funcții sintactice; *raportul mixt*, *raportul explicativ*, *raportul de incidență*.

II. planul comunicării căruia îi aparțin unitățile care contractează raportul;

Necesitatea separării planului comunicării propriu-zise de planul comentariilor se reflectă în imposibilitatea identificării unor raporturi sintactice între unități situate în vecinătate, dar lipsite de unitate în privința referentului. Mai precis, elementele din planul comunicării propriu-zise trimit la un referent, în timp ce elementele din planul comentariilor se constituie în referent al referențialității. Raportul sintactic de *incidență* poate fi identificat și definit numai prin luarea în considerație a celor două planuri. Caracteristica definitorie a elementelor situate în planul comentariilor este insubordonarea lor gramaticală față de elementele din planul comunicării propriu-zise; însă comentariul poate să fie subordonat semantic unui verb cu valoare declarativă. Reproducând o atitudine subiectivă a locutorului, elementele incidente au o intonație specifică, aceasta asociindu-se cu o pauză marcată grafic. În limba română *raportul de incidență* vizează exclusiv unități sintactice situate în planul comentariilor, în timp ce celelalte raporturi vizează unități sintactice din planul comunicării propriu-zise (epimate sau neexprimate).

III. efectul contractării raportului la nivelul funcțiilor sintactice.

Termenul *funcție* desemnează rolul jucat de un termen (fonem, morfem, cuvânt, îmbinare de cuvinte etc.) în structura gramaticală a enunțului. Orice enunț (ca rezultat al activității comunicabile), luat în ansamblu, are o finalitate. Fiecare element constituent contribuie la realizarea acestei finalități, având un anumit rol (funcție) în respectul enunț. Este evident că discuțiile asupra *raporturilor sintactice* nu pot evita discuțiile referitoare la *funcțiile sintactice*.

O problemă controversată însă este cea a naturii relației dintre raport și funcție: contractarea raporturilor generează funcțiile sintactice sau funcțiile sintactice implică stabilirea unor raporturi? De asemenea, nu toate raporturile sintactice sunt implicate în mod direct în generarea funcțiilor sintactice sau sunt implicate în mod diferit (de exemplu diferența dintre subordonare și interdependență, care, în opinia unor specialiști generează funcții sintactice). Este evidentă acțiunea principiului generator de funcții sintactice în cazul raportului de dependență unilaterală (subordonare): *Și-am rămas în turnul gotic...* (I. Minulescu). În cazul raportului de dependență bilaterală (inerență) generarea funcțiilor sintactice este reciprocă: *Cerul începe din creștetul spicelor*. (A. Blandiana)

Celelalte raporturi sintactice din limba română nu sunt generatoare de funcții sintactice. Motivația acestei realități a limbii poate fi sintetizată astfel: a) structurile sunt construite pe baza principiului ordonator de funcții sintactice (*coordonarea*); b) structurile sunt rezultatul unor abateri de la normă, iar raporturile sintactice stabilite anterior nu mai au consecințe la nivelul funcțiilor sintactice (*raportul mixt*, *raportul explicativ*); c) apartenența la diferite planuri comunicabile împiedică stabilirea unor raporturi generatoare de funcții sintactice (*incidență*).

В статье рассматривается спорный вопрос румынской лингвистики: определение синтаксической связи. Решением этого вопроса является использование точных критериев для идентификации существующих синтаксических связей в румынском языке: значение синтаксических единиц и степень их взаимодействия, коммуникативный план, которому принадлежат синтаксические единицы, влияние образования связи на уровень синтаксических функций.

Ключевые слова: синтаксическая связь, синтаксическая единица, синтаксическая функция, подчинённость, сочинённость, неотъемлемость, подчинительные союзы, сочинительные союзы.

The article deals with the issue of Romanian linguistics: the definition of syntactic communication. The solution to this problem is to use the exact criteria for the identification of existing syntactic relations in Romanian language: the importance of syntactic units and their interaction, communicative plan to which belong syntactic units, the effect of bond formation on the level of syntactic functions.

Key words: syntactic relation, syntactic unit, syntactic function, subordination, coordination, interdependence, subordinate conjunctions, coordinate conjunctions.

Література:

1. *Diaconescu I.* Sintaxa limbii române. – Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1995. – 256 p.
2. *Dicţionarul general de ştiinţe ale limbii.* – Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1997. – 768 p.
3. *Dimitriu C.* Tratat de gramatică a limbii române. II. Sintaxa. – Iaşi: Institutul European, 2002. – 945 p.
4. *Frâncu C.* Evoluţia reflecţiilor privind limbajul din antichitate până la Kant. – Iaşi: Casa Editorială Demiurg, 1998. – 180 p.
5. *Guţu-Romalo V.* Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări. – Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 1973. – 280 p.
6. *Heliade-Rădulescu I.* Gramatica românească. – Bucureşti: Editura Eminescu, 1982. – 560 p.
7. *Iordan I., Robu Vl.* Limba română contemporană. – Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978. – 688 p.
8. *Irimia D.* Gramatica limbii române. – Iaşi: Polirom, 1997. – 543 p.
9. *Merlan A.* Sintaxa limbii române. – Iaşi: Editura Universităţii Al. I. Cuza, 2001. – 272 p.
10. *Nagy R.* Sintaxa limbii române actuale. – Suceava: Editura Universităţii Ştefan cel Mare, 2002. – 370 p.
11. *Tiktin H.* Gramatica română. Etimologia şi sintaxa, Ediţia a III-a. – Bucureşti: Editura Tempo, 1945. – 264 p.